

تایتل: ابعاد تمدن ساز سرگذشت، شریعت و کتب عهد حضرت موسی؛ از تکوین امت تا مهندسی نظامات

الهی

H1 اصول هشت گانه در مهندسی امت؛ بازخوانی آموزه های تمدن ساز در دوران حضرت موسی

درک ماهیت تمدن الهی و شناخت مختصات معماری آن در افق آخرالزمان، نیازمند بازخوانی عمیق سیره و سرگذشت پیامبران اولوالعزم است؛ انبیایی که با برخورداری از کتاب و شریعت، مأموریت خطیر مهندسی نظام اجتماعی و هدایت بشر به سوی غایت هستی را بر عهده داشتند. سرگذشت حضرت موسی علیه السلام مشحون از نقاط عطف تاریخی، ابتلائات تربیتی و معجزات شگرفی است که نه تنها مسیر تکوین یک امت را روشن می سازد، بلکه شالوده و الگویی جامع برای کنشگران و معماران تمدن نوین الهی به شمار می آید. دستیابی به تحلیلی جامع و متقن در خصوص نقش تمدن ساز این پیامبر الهی، مستلزم بررسی منظومه وار حوادث کلیدی زندگی، بنیادهای شریعت، کتب و الواح آسمانی و نیز درس های هستی شناختی و جامعه ساز مواجهه ایشان با تحولات دوران است.

H2 نقاط عطف و وقایع سرنوشت ساز در سرگذشت حضرت موسی علیه السلام

هنگامی که دوران اختناق و بردگی بنی اسرائیل در چنگال فرعونیان به اوج رسید و طاقتشان طاق گشت، همگی مضطرانه گردهم آمده و به مدت ۴۰ روز به درگاه خداوند استغاثه و ناله کردند. صدق و حقیقت این اضطراب و تضرع جمعی سبب شد پروردگار ۱۷۰ سال باقی مانده از دوران عذاب را بخشیده و حضرت موسی علیه السلام را برای رهایی و نجات آنان مبعوث فرماید.

H3 ولادت پنهانی و تقدیر الهی در دربار فرعون

پیش از ولادت حضرت موسی علیه السلام، فرعون بر اساس پیش‌گویی انبیای پیشین مبنی بر ظهور منجی و نابودکننده تاج و تخت طاغوت از میان بنی‌اسرائیل، فرمان قتل‌عام تمامی نوزادان پسر این قوم را صادر کرده بود. در چنین فضای خفقانی، حضرت موسی علیه‌السلام مخفیانه متولد شده و به مدت سه ماه پنهانی تغذیه شدند. با فرمان پروردگار مبنی بر سپردن نوزاد به آب و وعده بازگرداندن او، مادر حضرت، ایشان را درون صندوقی در نیل قرار داد. جریان آب، صندوق را به کاخ فرعون هدایت کرد و با تابش مهر نوزاد در قلب آسیه (همسر فرعون)، وی به فرزندی پذیرفته شد. امتناع طفل از پذیرش دایگان دربار موجب شد تا مادر واقعی‌اش به‌صورت ناشناس وارد کاخ شده و وعده قطعی الهی محقق گردد. بدین‌سان، ایشان در کانون قدرت فرعونی پرورش یافتند تا در بستر حوادث بعدی، پیش‌زمینه‌های هجرت‌های عظیم و تمدن‌ساز فراهم آید.

۳۳ خروج از مصر و دوران تربیت و سکونت ده‌ساله در مدین

زمینه‌سازی بعثت با واقعه‌ای سرنوشت‌ساز در مصر سرعت گرفت؛ حضرت موسی علیه‌السلام در جریان دفاع از یک فرد مظلوم بنی‌اسرائیلی در برابر ستم یک قبطی، ضربه‌ای غیرعمد بر مرد مصری وارد کردند که به مرگ او انجامید. در پی صدور حکم دستگیری از سوی دربار فرعون، حضرت ناگزیر به هجرت به سوی سرزمین «مدین» (واقع در شمال غربی شبه‌جزیره عربستان) شدند. ایشان در مدین با دختر حضرت شعیب علیه‌السلام ازدواج کرده و به مدت ده سال در آن دیار اقامت گزیدند. این دوران ده‌ساله، بستری ارزشمند برای خودسازی، تقویت صبر، استقامت و مسئولیت‌پذیری، تعمیق تفکر و عبادت و شناخت اقوام و فرهنگ‌های گوناگون با دیدگاهی وسیع‌تر نسبت به جهان برای ایشان فراهم ساخت تا جان مبارک ایشان شایستگی و آمادگی کامل جهت پذیرش مأموریت خطیر رسالت را پیدا کند.

۳۳ واقعه کوه طور، تجلی کلام الهی و آغاز رسالت (کَلِیمُ اللّٰه)

در مسیر بازگشت از مدین به سوی مصر، حضرت موسی علیه‌السلام به همراه همسر باردار خویش به‌دلیل رعایت امنیت از مسیرهای فرعی حرکت می‌کردند که در سرما و طوفان مسیر خود را گم کرده و زمان وضع

حمل همسرشان رسید. در اوج این نیاز و اضطراب مادی، نوری از جانب کوه طور نمایان شد. با نزدیک شدن حضرت به شعله‌ای که از شاخه سبز درختی می‌درخشید، ندای الهی برآمد: «ای موسی! من پروردگار عالمیانم... کفش‌هایت را بیرون آور، چرا که تو در سرزمین مقدس طوی هستی.» در این میقات، معجزات دگرگونی عصا به اژدها و ید بیضاء (سپیدی درخشان دست) به ایشان اعطا شد و بنا بر درخواست حضرت، برادرشان هارون علیه‌السلام به عنوان وزیر و معاون ایشان تعیین گردید. پیرامون نحوه تکلم پروردگار با «کلیم‌الله»، دیدگاه‌های گوناگونی مطرح است؛ برخی آن را مواجهه‌ای مستقیم، بی‌واسطه و ورای ادراک حسی گوینده دانسته‌اند، گروهی به تکوین کلام در جسمی خاص قائلند و دسته‌ای دیگر بر این باورند که صوت و کلام مستقیماً توسط خداوند خلق شده و به سمع پیامبر رسیده است.

۳۳ پیام آور یگانگی خدا

خداوند حضرت موسی علیه‌السلام را به همراه برادرشان هارون برای هدایت فرعون و قومش گسیل داشت اما فرعون به ایشان امیان نیاورده و شدائد بسیاری را به بنی اسرائیل تحمیل کرد. مبارزه حضرت موسی علیه‌السلام با سحره، خون آلود شدن چاه‌های آب در مصر برای فرعونیان و حمله حشرات از جمله معروف‌ترین این حوادث هستند. سرانجام پس از لجاجت‌های بسیار فرعونیان حضرت مامور شدند شبانه بنی اسرائیل را از مصر خارج کنند. در جریان این هجرت عظیم یکی از بزرگترین معجزات حضرت که شکافته شدن دریا و غرق شدن فرعونیان بود رخ داد. سرانجام بنی اسرائیل از دست فرعونیان نجات پیدا کرده و به سرزمینی جدید وارد شدند.

۳۳ خروج از مصر و ابتلای ۴۰ ساله در وادی تیه

پس از معجزه شکافتن دریای سرخ و نجات پیروان از تعقیب فرعونیان، بنی اسرائیل وارد صحرای سینا (واقع در شمال شرقی مصر) شدند؛ منطقه‌ای خشک، بی‌آب و علف و پر از تپه‌های شنی که «وادی تیه» نامیده می‌شود. وادی تیه هم نشانگر یک جغرافیای دشوار و هم بیانگر وضعیتی تاریخی از تعلیق و تنبیه است. بنی اسرائیل پس از نجات، به جای شکرگزاری و طاعت، به ناسپاسی روی آوردند. خداوند وعده فرموده بود

که ورود و حاکمیت بر سرزمین مقدس اورشلیم در گرو جهاد با جباران و طواغیت حاکم بر آن منطقه است، اما بنی اسرائیل از سر ترس و زبونی از نبرد سر باز زده و خطاب به پیامبر خود گفتند: «تو و پروردگارت بروید و بجنگید». آنان حتی از هجرت خود پشیمان شده و سودای بازگشت به ذلت مصر را در سر پروراندند. این انحراف سبب شد تا به تقدیر الهی، ۴۰ سال در وادی تیه سرگردان شوند تا نسل فرسوده و ترسو پالایش شده و نسلی جدید و مؤمن پرورش یابد. در این دوران، معجزات شگرفی چون جوشش دوازده چشمه از سنگ، سایبان ابرها، نزول منّ و سلوی و قرار گرفتن معجزه‌آسای کوه طور بر فراز سرشان رخ داد.

۸۳ میقات چهلّم (چلّه کلیمیه) و فتنه گوساله‌پرستی

حضرت موسی علیه‌السلام برای دریافت شریعت و الواح الهی، هارون علیه‌السلام را به جانشینی خود در میان قوم گمارد و راهی میقات در کوه طور شد. موعد اولیه ۳۰ روز تعیین شده بود که با تمدید ۱۰ شب دیگر، به «اربعین موسی» یا چله کلیمیه ارتقا یافت. با طولانی شدن مدت غیبت، شیاطین و منافقان شایعه وفات حضرت را پراکندند. فردی به نام «سامری» با تکیه بر رسوبات فکری قوم و تقدس نمادین گاو در مصر باستان، گوساله‌ای زرین ساخت که در اثر وزش باد در ساختار آن صدایی حیوان‌نما از آن شنیده می‌شد. تورات ساخت این بت را به هارون نسبت می‌دهد، اما قرآن کریم آن را ساخته دست سامری می‌داند. غیبت رهبر الهی و عدم تبعیت از جانشین معصوم، سقوط بنی اسرائیل به ورطه گوساله‌پرستی رقم زد. حضرت موسی علیه‌السلام پس از بازگشت و مشاهده این ارتداد و انحراف عقیدتی، ضمن مؤاخذه شدید هارون و توبیخ صریح قوم، الواح را بر زمین افکند، سامری را مجازات نمود و بت طلایی را سوزانده و خاکسترش را به دریا افکند.

۲۲ ارکان شریعت موسوی و ساختار کتب مقدس یهود

شریعت حضرت موسی علیه السلام ساختاری هدایت بخش و معتدل با تکیه تام بر اصل توحید، نفی هرگونه شرک و بت پرستی و اجتناب از گناه بود. این شریعت به عنوان سند اداره فرد و اجتماع، مشتمل بر سه بخش بنیادین بود:

۱. احکام عبادی: مشتمل بر نماز، روزه، سنت قربانی و زیارت معبد (که بعدها بیت المقدس شد).
۲. احکام اجتماعی: تنظیم کننده چهارچوب های نکاح، طلاق، روابط مالی و دادوستد، نظام ارث و حدود تعاملات بین فردی.
۳. احکام قضایی: متضمن قوانین کیفری، بررسی جرائم و اجرای مجازات ها (نظیر حکم اعدام برای مرتدین و گوساله پرستان).

محورهای بنیادین این شریعت شامل ایمان راسخ به جهان آخرت، نفی تفرقه و حفظ وحدت، اقامه صریح دین، برپایی عبادات و نماز و اصل تغییرناپذیر «جهاد با ظالمان و جباران» جهت رهایی مستضعفان بود.

پیرامون قلمرو رسالت حضرت موسی علیه السلام دو منظر وجود دارد:

دیدگاه نخست: این شریعت را محدود و اختصاصی به قوم بنی اسرائیل می داند؛ با استناد به ظواهر برخی آیات قرآن و حدیث نبوی که پیامبران پیشین را مبعوث بر قوم خود و رسالت رسول خاتم را جهانی معرفی می کند.

دیدگاه دوم (نظریه جامع علامه طباطبایی): با تکیه بر رسالت تمام پیامبران اولوالعزم، دین حضرت را جهانی دانسته و کنش هایی چون تلاش برای هدایت فرعون و ایمان آوردن ساحران مصر را گواهی روشن بر عام بودن دامنه دعوت می شمارد.

فارغ از این دو دیدگاه، حقیقت هستی‌شناختی ادیان گواه آن است که اعتبار زمانی هر شریعت محدود به دوره تاریخی خود تا پیش از بعثت پیامبر تشریعی بعدی است و با ظهور رسول جدید، تبعیت از شریعت نو واجب و احکام گذشته منسوخ می‌گردد.

۸۳ متون و مآخذ مقدس یهود

تورات: قدیمی‌ترین کتاب مدون آسمانی میان ادیان ابراهیمی است که از آن با عنوان «ناموس موسی» نیز یاد می‌شود. این کتاب شامل پنج بخش بنیادین معروف به «اسفار پنج‌گانه» است:

۱. **سفر پیدایش:** در باب تکوین جهان، خلقت انسان و سرگذشت پیامبران گذشته.

۲. **سفر خروج:** در بیان تاریخ استعباد و نجات بنی‌اسرائیل از مصر.

۳. **سفر لاویان:** مشتمل بر احکام، مناسک و سنت‌های عبادی یهود.

۴. **سفر اعداد:** حاوی رخدادهای مصر و اورشلیم و گزارش سرگردانی در بیابان سینا.

۵. **سفر تثنیه:** دربردارنده تکرار و تبیین مجدد احکام و وصایا.

دیدگاه اسلام بر این است که متن اولیه تورات وحی مستقیم الهی بوده، اما نسخه کنونی دچار تحریفات متعدد توسط کاتبان و احبار شده است؛ به‌ویژه در بخش‌هایی که به بشارت ظهور پیامبر خاتم اشاره داشته است.

الواح حضرت موسی علیه‌السلام: الواحی مکتوب که در کوه طور به حضرت عطا شد و دربردارنده اصول محوری دهگانه (ده فرمان) از جمله: توحید و نفی بت‌پرستی، پرهیز از سوگند دروغ، پرهیز از قتل، زنا، سرقت و دروغ، تکریم والدین و اجتناب از طمع به مال و نوامیس دیگران بود. پیرامون اتحاد عینی یا تمایز این الواح با متن اسفار تورات و نیز تعداد و جنس الواح، آرای مختلفی ثبت شده است.

تلمود (تورات شفاهی): دائرةالمعارفی گسترده و چندجلدی برآمده از سنت‌ها، آداب، احکام و آموزه‌های احبار یهود در گذر سده‌ها است که دو جزء اصلی «میشناه» (متن محوری شامل چهارهزار مسئله شرعی) و «گمارا» (شرح و متمم تکمیلی) را شامل می‌شود. اگرچه یهودیت بقای تاریخی خود را مدیون تلمود دانسته و مدعی نزول شفاهی آن در کوه طور است، اما از منظر اسلامی و شواهد انتقادی، این کتاب متنی برساخته و غیرالهی قلمداد می‌شود و تنها تورات نازل شده بر پیامبر خدا واجد حجیت ذاتی بوده است.

۲۲ مؤلفه‌ها و سنت‌های تمدن‌ساز در سیره حضرت موسی علیه‌السلام

سرگذشت حضرت موسی علیه‌السلام فراتر از یک سرگذشت تاریخی، جدول جامع معادلات و قوانین حاکم بر «شدن» جوامع توحیدی است. مؤلفه‌های کلیدی تمدن‌سازی در این سیره عبارتند از:

۱. **اضطرار و استغاثه؛ پیش‌شرط گشایش و ظهور منجی:** سنت الهی بر این تعلق گرفته است که تا توده‌های مؤمن به درک عمیق اضطرار نرسند و ضرورت وجود حاکمیت الهی را با استغاثه صادقانه طلب نکنند، زمینه امداد و ارسال منجی فراهم نخواهد شد؛ همان‌گونه که تضرع بنی‌اسرائیل سبب بخشش ۱۷۰ سال دوران ابتلا گشت.

۲. **ضرورت بنیادین رهبری الهی، معصوم و متخصص:** نظام امت بدون وجود رهبری که متصل به منبع عصمت و وحی باشد، به ساختار نفّس و فرمول‌های سعادت دنیا و ابدیت اشراف داشته باشد و تصمیماتش پیراسته از هوس‌ها و آزمون و خطاهای بشری باشد، توان مقابله با کید شیاطین جن و انس و ساختارهای طاغوتی (نظیر فرعون) را نخواهد داشت.

۳. **نقش حیاتی اطاعت و ولایت‌پذیری توده‌ها:** وجود رهبر معصوم به‌تنهایی متضمن فلاح جامعه نیست؛ تمدن الهی بر دو بال «رهبر حکیم» و «پیروان مطیع، متواضع و مجاهد» شکل می‌گیرد. ترمز بنی‌اسرائیل

در ماجرای جهاد و فتنه سامری اثبات کرد که سستی در اطاعت و ضعف یقین، سرگردانی و هبوط انسانی را به دنبال دارد.

۴. **شریعت محوری و استقرار نظام احکام:** ایجاد تمدن بدون حدود، احکام و قوانین مدون که از جانب پروردگار تعیین شده و توسط رسول تبیین و مستقر گردد، امکان پذیر نیست. شریعت حضرت موسی شالوده نظام سازی و تکوین امت را رقم زد.

۵. **صبر و استقامت در ابتلائات تمدنی:** سبک زندگی تمدن سازان با مردمان عادی غرق در معیشت حیوانی متفاوت است. اقامه حق مستلزم عبور موفق از غربال ها، ابتلائات مالی، جانی، سرگردانی و آزمون های سخت ایمان است تا عیار صدق نفوس آشکار شود.

۶. **طهارت نفس، تزکیه و تقوا:** حرکت در مسیر برپایی جامعه صالحان نیازمند طرد رذایل و آراستگی به اسما و فضایل الهی است. قلوب آلوده و تهی از تقوا در هجمه های سهمگین فتنه ها پایدار نمانده و از گردونه تمدن سازی سقط خواهند شد.

۷. **هجرت چندلایه و مهندسی اولویت ها:** هجرت های مکرر حضرت (از مصر به مدین، از مدین به مصر و خروج از مصر به سوی سرزمین مقدس) نشان داد که تمدن سازی در گرو هجرت مکانی، روحی و انفکاک از تعلقات، عادت ها و معشوق های فرودست در راه ترجیح مطلق فرمان خدا و جهاد است.

۸. **سنت امدادهای غیبی بر بستر مجاهدت انسانی:** تمدن الهی نه بر اعجاز صرف، بلکه بر مجاهدت شبانه روزی و استقامت توده ها بنا می شود. آن گاه که مؤمنان عیار اخلاص و پایداری خود را در عرصه عمل آشکار سازند، نصرت های شگرف و معجزات غیبی به رهبری فرستاده الهی نازل خواهد شد.